

Irodalom:

1. <https://vasarnap.hu/2021/05/31/eltavolittatta-a-keresztet-egy-spanyol-varos-kozpontjabol-a-baloldali-polgarmester/>
2. <https://vasarnap.hu/2020/02/04/egy-ev-alatt-haromezer-keresztenyellenes-tamadas-volt-europaban/>
3. <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2022/11/05/leszedtek-a-tobb-szaz-eves-keresztet-a-munsteri-varoshaza-disztermebol-hogy-ne-zavarja-a-g7-es-minisztereket>
4. <https://hu.euronews.com/2019/10/02/kereszt-helyett-terkepet-tenne-a-tantermekbe-az-olasz-oktatasi-miniszter>
5. <https://mandiner.hu/hirek/2015/10/a-leszbikus-puspokno-eltavolitana-a-muszlimokat-serto-kereszteket-a-templombol>

Varga Péterné/ Pável Márta, katolikus hittanár, az AQUILA h.r. vezetője, 38 éve az AQUILA kat. közösség létrehozója.

Két könyve jelent meg (Akinek füle van a hallásra, az hallja meg, valamint A misztikus teológia alapjai) és egy Hazafelé címmel folyamatban van. Publikációi megtekinthetők; az AQUILA Magazinban és a Túllépés n.é. lapban, valamint a blogokban:

<https://sasmarta.blogspot.com>

<https://ufo-sas.blogspot.com>

<https://isten-az-egyetlen-remenyunk.blogspot.com>

<https://tullepes.blogspot.com>

<https://sasgondolat.blogspot.com>



Szeibert Márton

BŰN ÉS AMI MÖGÖTTE VAN

A XXI. században a bűn fogalmát újra át kell gondolnunk. Egyrészt tapasztaljuk, hogy ez a szó mennyire nem divatos, hogy részben jogosan, részben pedig tudatlanság és félreértés miatt egyfajta középkori riogatás képe társul hozzá, és így gyakorta találkozhatunk olyan vádakkal, keresztényellenes megszólalásokkal, amikre meg kell tudnunk felelni. Másrészt szerintem alapvetően fontos, hogy egy-egy megszokott fogalmi struktúrát, mint megkeményedett talajt, újra átforgassunk, különösen, ha a hitünk szempontjából ennyire középpontban levő kifejezésről van szó.

A katolikus teológia szerint a kinyilatkoztatás forrása Jézus Krisztus, akinek a tanítása a Szentírás és a Szentagyományon keresztül jut el hozzánk. A Szentírásban pedig nem csak az Újszövetség, hanem annak a „bölcsője”, az Ószövetség is jelen van. A Biblia egésze tehát egy rendkívül nagy tekintéllyel bíró mű a katolikus (illetve sok keresztény) ember szemében. Ebben az első könyv, a Teremtés könyve már az első néhány fejezetben leírja az ember bűnbeesésének történetét. Már itt érezhetjük, hogy a bűn, mint teológiai fogalom mennyire jelentős, különösképpen a teológiai antropológiában és az ontológiában. Nem lehet úgy hittant tanulni, hogy ne néznénk szembe ezzel a fogalommal.

A bűn általános, megszokott értelmezése szerint az a valami, ami tönkretette az ember paradicsomi állapotát, ami miatt kiűzöttetett onnan, és ami minden egyes ember egyéni üdvözülésének a gátja lehet, amennyiben nem tartja magát távol tőle. Aki bűnöket követ el, az bűnössé válik, és a bűnös ember, ha nem tisztul meg, nem mehet be Isten országába. Ez a nagyon rövid és tömör megfogalmazás az, amit ebben a cikkben szeretnék alaposabban körbe járni.

A Magyar Katolikus Lexikon így fogalmaz: a bűn „*az isteni törvényt sértő erkölcsi cselekedet*”.³ Ebben a definícióban az erkölcsi cselekedet egy tág fogalom, ide értjük a tudva és akarva végrehajtott tetteket, melyek lehetnek belső és külső cselekedetek is, lehetnek akaratilag vagy más képesség általi cselekedetek, és lehetnek jók (ezek nyilván nem bűnök) vagy rosszak. A liturgiában ezt egyszerűbben fogalmazzuk meg, mely nem teljesen fedi a fenti definíciókat: a bűnt 4 módon követhetjük el, gondolattal, szóval, cselekedettel és mulasztással.

Mind az Ó-, mind az Újszövetség konkrétan megnevez jónéhány bűnt: bálványimádás, káromlás, emberölés, házasságtörés, kicsapongás, homoszexualitás, fajtalanság, szegények, árvák, özvegyek elnyomása, munkabér visszatartása, babonáság, ellenségeskedés, harag, irigykedés, részegeskedés...⁴

Jellemző Ágoston gondolkodásmódjára az, ahogyan ő közelítette meg ezt a fogalmat: „*a bűn az erkölcsi jó hiánya*”, „*elfordulás Istentől és rendetlen odafordulás a teremtményekhez*”.⁵ Ágoston óta az Egyház tanítása szerint csak kétféle állapotról beszélhetünk egy ember esetén: a kegyelem állapota vagy a bűn állapota.

Még mindig a már hivatkozott Lexikonból idézem: „*A bűn mint az Isten uralma elleni lázadás, együtt jár a teremtmény öncélúságának és függetlenségének hajszolásával. Amennyiben az ember a bűnnel elfordul a tárgyi rendtől és végső céljától, annyiban az öncélúság keresésével nem igazi önmagát találja meg és alakítja ki, hanem elidegenedik önmagától. Nemcsak a természetfölötti istenképiséget semmisíti meg magában, amit a kegyelem ad, hanem elhomályosítja azt a képet is, melyet a teremtés alapján birtokol.*”



Szent Ágoston. A kép forrása:

https://hu.wikipedia.org/wiki/Hipp%C3%B3lit_Szent_%C3%81goston#/media/F%C3%A9nykép:Saint_Augustine_by_Philippe_de_Champaigne.jpg

³ Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/B/b%C5%B1n.html>

⁴ Vö.: <http://lexikon.katolikus.hu/B/b%C5%B1n.html>

⁵ Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/B/b%C5%B1n.html>

Szent Ágoston és a pelagionisták óta folyamatos vita – mely a reformáció korában újra fel-lángolt –, hogy mi a kapcsolat a bűn, a kegyelem és a szabad akarat hármassága között. Katolikus hitünk szerint Isten szabad akaratot adott nekünk, így lehetőségünk van a bűnt elutasítani vagy elkövetni, míg néhány protestáns tanítás szerint az ember kegyelem nélkül csak bűnt képes elkövetni. Ez felveti a determinizmus kérdését, melyről bővebben már ko-rábban többször is írtunk a Túllépésben, jelen dolgozatban erre nem térek ki, bár kicsit érin-teni fogom.

Az eddigi bekezdéseket egyfajta rövid összefoglalásnak szántam, de most szeretnék inkább néhány hozzám (és talán az olvasókhoz is) közelebb eső gondolatot kifejteni.

Minden hasonlat sántít, de most mégis ezzel kezdek. Képzeljünk el egy magasan kvalifikált embert, akinek lényegében mindene megvan az életben, makk egészséges, szép külsővel rendelkezik, a környezete szereti őt, humoros, okos és bölcs, egy méltóságteljes, sugárzó egyén. Képzeljük el, hogy ez az ember eltér az eddigi útvjáról, leveti a méltóságát, egészség-telen ételekkel és kétes szerekkel szennyezi magát, amitől eltorzul az arca majd az egész teste. Innentől sötét és homályos szobákban húzza meg magát, kerüli a régi társait, legin-kább este közlekedik, és egyre inkább furcsa, félelmetes alakokkal szűri össze a levet. Kép-zeljük el, hogy ez a torzulás, amit elkezdett önmagán megvalósítani, ezt évekig folytatja. 10, 20, 30, 40 év múlva már senki nem ismer rá. Valójában már nem is látszik embernek, ha-nem szörnyetegnek. A torzulása odáig fajult, hogy szörny lett belőle. A régi egészségére már nem is emlékszik, folyamatosan egymást követik a legborzalmasabb betegségek. Ne egy erős és mindenkit legyőző szörnyet képzeljünk el, hanem egy beteg, leprás, a testrészeit elhagyó, gyöngé és mindeközben a szeretet leghalványabb érzéseit kimutatni képtelen ri-deg és folyton utálkozó szörny képét idézzük magunk elé. Erről a rémalakról szól ez a ha-sonlat. Egy torz lidérc lett az eredeti irigylésre méltó emberből, aki önmagát is utálja, nem elég az a sok betegség és borzalom, amibe belesüllyedt, hanem még marcangolja, vagdos-sa, folyton csonkítja önmagát, ha még a fekélyes, rothadó testén talál egy kevésbé egész-ségtelen részt. Nehezen megérthető, hogyan juthatott egy magasrendű létből ebbe a pokoli állapotba ez a lény, ahogyan az is, miért nem képes semminek sem örülni, senkit sem sze-retni, és hogy hogyan lehetséges az, hogy ebben a lelki sivatagban, ebben a kiégett szenvedő állapotban miért az önpusztítás sodorvonalában képes csak létezni.

Annak érdekében, hogy az ember ne ártson önmagának – mint a fenti példázatban –, és hogy megőrizze az eredeti, szép, méltóságos állapotát, az emberiségnek talán minden hosszútávon fennmaradni képes civilizációjában, legyen az kicsi vagy nagy, zárt vagy nyi-tott, létrehozta egyfajta szabály-gyűjteményt, a bölcsék útmutatásait, melynek a megtar-tása segítette az egyéneknek abban, hogy ne induljanak el a romlás lejtőjén. A jelen európai civilizációnknak ez a megtartó szabálygyűjteménye szoros kapcsolatban van a keresztény-séggel (ezért beszélhetünk még a mai korban is keresztény Európáról). A kereszténységben ezeket a szabályokat parancsolatoknak hívják, a megszegésüket pedig bűnnek.

Talán túlzásnak érzi valaki a fenti szörnyeteges hasonlatot, mondhatják, hogy ez megint csak egy másképp megfogalmazott ijesztegetés. Igyekeztem képiesen megfogalmazni, de

az igazság az, hogy egy cseppet sem túlzás. Amikor belenézünk egy kisgyereknek a reményekkel teli csillogó szemébe, majd megnézzük egy becsületes életét élő, sokat imádkozó szerzetes ember szemét, akkor nemcsak felismerjük benne a gyermeki szem csillogását, hanem látjuk azt a sok munkával kitermelt és megtisztított gyémántot, azt a bölcs és mély ragyogást, a szerető kedves érintését, lágy simogatását – lényegében Isten fényét. Amikor viszont egy olyan felnőtt ember szemébe nézünk, akit nem tanítottak meg a helyes útra, vagy bármi okból (vagy ok nélkül?) elindult a romlás útján, akkor sajnós a sugárzó fény helyett a szenvedő lélek tárul elénk, és láthatóvá válik a fent leírt szörnyeteg szomorú alakja. Nem mese.

Van egy másik hasonlat is, amit a lelki táborunkban Márta mondott nekünk: A patkány okos állat. Ha olyan mérget adunk neki, amitől gyorsan elpusztul, akkor a többi patkány képes összekötni az okot és okozatot, és nem fogja megenni a többi patkánymérget. Ezért, hogy kicselezzék a patkányokat, hosszú lefutású mérgeket használnak, hogy a betegség, rosszullét, halál jóval a mérge elfogyasztása után jelentkezzen, így már a patkány sem fogja tudni összekötni, mi okozta a pusztulást. Sajnos az ember esetén is így működik: ha a szabályok megszegése azonnali pusztulást eredményezne, csak kevesen döntenének mellette. Így azonban lehetőség van arra, hogy eleve megkérdőjelezzék a szabályok megtartásának fontosságát. Így sajnós sokan és sokszor lesznek szabályszegők.

Felmerülhet a kérdés, hogy oké, de akkor miért így működik a világ, miért nem kapott az emberiség egy olyan segítséget, hogy a bűn azonnali pusztulást okozzon, és így egyértelműbb lenne a helyzet. Miért vagyunk a kételkedés lehetőségének, a patkánymérge-szerű csalinak kitéve? Részletes magyarázatért lásd Pável Márta: „Akinek füle van a hallásra, az hallja meg!” című könyvét.

Röviden: Amikor az emberi létről beszélünk, az Istentől távoljáró lénynek egy pillanatszerű állapotát tesszük mikroszkóp alá. A lélek teljes életútja a jelen perspektívánkból nehézkesen látható – ha egyáltalán valaki képes látni valamennyire. De emberként is ennek az egésznek egy kis része vagyunk, és a szabadságunk, vágyaink, karmánk, affinitásunk, döntéseink, küldetésünk (ezek mind egymásba fonódó fogalmak) szerint valósítjuk meg magunkat. A kérdésfeltevés – hogy miért vagyunk patkánymérge-szerű csalinak kitéve – eleve rossz. Maradjunk az embernél. Az emberi lény tudatossági szintje az állatokhoz képest talán magasnak tekinthető, de Isten univerzumaiban nem az. Egyfajta „lehalványított térben” vagyunk, bóbiskoló, alvó állapotban. A látható tetteink egy belsőbb én mélyebb döntéseinek folyamányaként is felfoghatóak. A lényeg, hogy a létezésnek ez a kevéssé tudatos állapota jót vagy rosszat tenni csak annyira képes, mint amennyire egy késnek a tompa felével szeletelni lehetséges. Éles késsel, éles tudati állapottal nagyon komoly és hathatós döntések, tettek vihetők végbe. Az emberi tompa állapotban azonban nagyon sok erőfeszítés, hosszú munka, mire a tetteinkkel átformáljuk magunkat. Így, ha a rossz affinitásunk miatt hibát követünk el, nem pusztulunk el azonnal, hanem kapunk alkalmat arra, hogy jobb belátásra térjünk, és elkezdjük kijavítani, amit tönkretettünk. Amikor pedig a mi erőnk kevés, és kérjük a Jóistent, az ő kegyelme minden borzalmat képes átfordítani, az ő békéjében mindig megnyugvást lehet találni, és ez az az erő, ami a mi tudati késünket is egyre élesebbé tudja

tenni. A válasz tehát az, hogy nem csalinak vagyunk kitéve, hanem a saját jelenlegi létállapotunk olyan, hogy a tetteinknek a következményei csak hosszútávon válnak látványossá.

Ebben a pontban ismét visszatérhetünk a szörny-hasonlathoz. Én azt állítom, hogy már egy ember esetén is 20..30 év alatt láthatóvá válhat, ha valaki a szörnyeteggé alakulás útján halad, ahogyan az is látható, ha valaki a szentség útján megy előre és sugárzik belőle Isten fénye. De ha belegondolunk, hogy milyen rövid egy emberi élet összehasonlítva a lélek végtelen útjával, és ha meggondoljuk, hogy mennyi féle fajta lény létezhet, olyan dimenziók, terek, létformák, amiket elképzelni is képtelenség a számunkra, akkor még sokkal drasztikusabb és erősebb hasonlatot kellett volna mondanom, hogy az igazságot valamennyire megközelítsem. Mert valószínűleg olyan szélsőségesen el tud menni egy lény az önrombolás mentén, hogy azok a fájdalmak és reménytelen állapotok, amikbe így belesodorja önmagát, számunkra valószínűleg teljességgel felfoghatatlanok. Nem csoda, ha egyszerűen a pokol primitív fogalmával él az Egyház mind a mai napig. Érthető, ha a modern ember ebben pusztán riogatást lát, mert nem lettek megtanítva a mögötte levő teológiai rendszerre, de az igazság az, hogy nem pusztán riogatásról van szó, hanem arról is, hogy az igazság kifejezésére talán ez a legalkalmasabb szavunk.

Az is fontos szempont, hogy már a születésünk előtt is léteztünk, és egy nagyon hosszú út eredményeként is tekinthetünk önmagunkra. Ebben a megközelítésben érthetővé válik a bűnbeesés történetének szükségessége. Amikor a saját létünk eredetéről, önmagunk meghatározásáról gondolkodunk, akkor felmerül a kérdés, mennyire vagyok már most szörnyeteg. Egy sokkal korábbi, esetleg nemesebb léthez képest vajon mennyit süllyedtem, mire ember lettem? Szinte minden vallásban ismertek az emberi létszintnél magasabban levő szférák. Mindegy, hogy angyaloknak, sasoknak, isteneknek hívjuk őket, a lényeg, hogy az ember birtokában van annak a tudásnak, hogy nem a mi szintünk a létezés csúcса, hanem mi már egyfajta bűnbeesés utáni állapotban vagyunk, Isten tékozló fiai vagyunk itt a Földön. A „paradicsomi” állapot alatt vagyunk, és sajnos nem kicsit. Az Ószövetség említést tesz arról is, hogy az ember bőrköntöst kapott.⁶ Ez utalás arra, hogy nem pusztán a paradicsomi állapottól szakadtunk el, hanem egy még durvább materiális szintre süllyedtünk. Az Egyház nem azért beszél az emberről úgy, mint aki eleve bűnös az áteredő bűn miatt, mert így akar minket riogatni és ez által irányítani (persze sajnos ilyen is lehet), hanem mert a szentek és teológusok jobbik fele az isteni közlések hatására ráébredtek arra az ontológiai igazságra, hogy az emberi tökéletlen létezés csak az Istentől, a tökéletességtől való tudatos elfordulás következménye lehet. Ez az elfordulás az önpusztítás útja, amitől szálnalmas és beteges szörny válik a nemes és gyönyörű lélekből.

Mindennek ellenére szerencsére van jó néhány szent, akiknek a példája bizonyítja, vannak sugárzó emberek, és Krisztus is erre tanít minket, hogy nem vagyunk magunkra hagyva, van reményünk, és ha Istenre támaszkodunk, a jelenlegi beteg állapotunkból ő meggyógyít minket és felel, békét ad, csodát tesz velünk.

⁶ Vö.: Ter3,21

A fentiekből talán érződik, hogy bármennyire is idegen a bűn fogalma a mai kor számára, nem lehet megkerülni, mert a földi létünk alapvető kérdéseire csak ennek segítségével adhatunk válaszokat.

Más kérdés, és egy kicsit erre is ki szeretnék térni, hogy ha eltekintünk az eddigi hasonlatoktól, és konkretizálni szeretnénk a saját életünkben, hogy hol döntöttünk rosszul, hogy konkrétan mik a bűneink, akkor nagyon nehéz terepre jutunk. Vannak egyértelmű önromboló, vagy másokat megsebző butaságok, gonoszságok, és mindegyiket lehet bűnnek nevezni, de ha visszanézünk Ágoston szavaira, miszerint a bűn „*elfordulás Istentől és rendetlen odafor-dulás a teremtményekhez*”, akkor ebből az érződik (és én is azt gondolom, hogy ez az igazság), hogy a bűn nem pusztán tettek, szavak, gondolatok, mulasztások, hanem egy alapve-tő belső kapcsolatnak a lerombolása. Ezt azért tartom fontos szempontnak, mert egy olyan világban élünk, ahol látszólag az ok-okozati láncolatok hálójában mindent meghatároz, és így bármikor bárki valami rosszat tesz, meg tudjuk indokolni, hogy például „*biztos azért tette, mert gyerekkorában ő találta meg a saját apjának a holttestét, aki öngyilkos lett, és így olyan lelki sérülést kapott, amit nem lehetett feldolgozni*” – csak hogy egy nagyon durva és egyér-telmű példát mutassak. Sajnos emberként képtelenek vagyunk átlátni, hogy bizonyos tet-teknek mik a belsőbb és mélyebb kiváltó okai. Ezért tanítják, hogy Isten a szívek és vesék vizsgálója, mi emberként nem ítélni tudunk meg senkit, mi nem látunk tisztán. Akár a már többször idézett ágostoni definíciót nézzük, akár a Katolikus Lexikonból kimásolt szöveget, hogy a bűn az öncélúságnak és függetlenségnek hajszolása, miközben éppen ez által ide-genedünk el önmagunktól, szóval ezek a definíciók mind szépen rámutatnak arra, hogy a bűn lényege valahonnan nagyon mélyről belülről fakad, a valóságnak egy tisztább, maga-sabb fokáról. Ez azt jelenti, hogy minél inkább tompul a tudati fókuszáltságunk, és minél inkább már önmagunktól elidegenedett külsőséges lények vagyunk, annál inkább elmond-ható, hogy már a bűn állapotában vagyunk, és így a külső tetteink, ennek a belső romlott-ságnak „csupán” egy megnyilvánulása, amik a mi dimenzióinkban sok esetben egy ok-okozati rendszerbe beilleszthetők. Ez nem ment fel senkit a bűne alól, a parancsolatokat azért kaptuk, hogy akár önmagunkat megfegyvelmezve, de mindig ahhoz igazítsuk a tettein-ket.

Ha ki szeretnénk ebből a börtönből szabadulni, akkor két oldalról érdemes támadni. Egy-részt a nyilvánvaló külső bűneimtől igyekezni kell megszabadulni. Ez azonban – ha igaz, amit eddig írtam – önmagában hosszútávon nem lesz sikeres. Önmagamba kell nézni, ke-resni Istent, kérni a segítségét, minél több minőségi időt rászánni, hogy az Ő kegyelme, a fénye belülről elkezdhessen gyógyítani. Nagyon hosszú út vezetett el a romlottságnak erre az alsó szintjére, ne várjuk, hogy egy pillanat alatt meggyógyulunk. Legyünk türelmesek, és legyünk készek arra, hogy életünk minden hátralévő percében küzdenünk kell. Ugyanakkor vigasztalhat a tudat, hogy már ebben a küzdelemben is lesznek olyan kegyelmi percek, amikor különösen ráérzünk arra a békére, ami a gyógyulás útján való haladás egyértelmű visszaigazolása, végtelenül boldog percek ezek, amiket Isten ad, ha képesek vagyunk azt befogadni. Valójában ez a küzdelmes haladás nem is rossz, mert nem a küzdelmen van a hangsúly, hanem azon a boldogságon, ami az Isten felé való haladás következménye. Isten igája édes, Isten terhe könnyű.⁷

⁷ Vö.: Mt11,30

Pável Márta írásában⁸ olvashatunk egy szép evangéliumi magyarázatot, ami ide illik:

Lk5,12-13: Amikor Jézus az egyik városban tartózkodott, egy leprával borított férfi meglátta, elé borult és kérte: „Uram, ha akarsz, megtisztíthatsz!” Erre kinyújtotta kezét, megérintette, és így szólt hozzá: „Akarom, tisztulj meg!” És azonnal megtisztult a leprától.

A leprás a bűnös embert jelenti, minket. Ebből az állapotból való kiszabadulásunk kulcsa, hogy visszaadjuk teljes önmagunkat Istennek. Az ő akarata a lehető legjobb a számunkra, arra kell rábízni önmagunkat, és akkor teljesen ráborulhatunk. Engedjük, hogy minden pontosan úgy legyen, ahogyan Ő jónak látja. „Legyen meg a te akaratod!”. Erről szól Márta írása, amit érdemes elolvasni.

Irodalomjegyzék:

- <https://szentiras.hu/SZIT> (Megtekintés dátuma: 2023.10.10.)
- <https://isten-az-egyetlen-remenyunk.blogspot.com/2023/10/megtisztitasunk-nagyon-fontos-bibliai.html> (Megtekintés dátuma: 2023.10.10.)
- <http://lexikon.katolikus.hu> (Megtekintés dátuma: 2023.10.10.)

A cikk írója: Szeibert Márton mechatronikai mérnök, az AQUILA Civil Közösség tagja, helyettes vezetője, aki 13 éve végez önkéntes tevékenységet az AQUILA szervezésében. A teológia, filozófia a kedvenc hobbijai közé tartozik. Egyéb írásai az AQUILA Magazinban és a Túllépésben olvashatóak.



Márkus Edit

SZÓKRATÉSZ KÉNYELMETLEN KÉRDÉSEI A PIACON

Szókratész Athén kiemelkedő filozófusa volt. Korában is kiemelkedett a bölcsesség és az örök erkölcsi értékek keresésében. A jót akkor tudjuk megtenni, ha tudatában vagyunk annak, mi a jó. A tudás megszerzése kérdéseken keresztül szerezhető meg. A tudás az ember lelkében van, csak jó kérdésekkel rá kell világítani a válaszokra. Így ismerhető meg az igazság. Bábáskodó módszere, kérdései miatt kora ifjúságára olyan nagy hatást gyakorolt, hogy perbe fogták Szókratészt vallássértés és hitetlenség miatt, és végül a bíróság halálra ítélte i.e. 399-ben. Maga védte magát a perben, és nem az ékesszólásra, hanem az igazság megvallására törekedett, s vádlói szemében talán ezért tűnhetett félelmetes szónoknak.

Az athéniak főleg a delphoi jóslat miatt haragudtak meg a filozófusra. Püthia papnő szerint ugyanis Szókratész volt a legbölcsebb ember. Szókratész ezt a jóslatot nem hagyja annyiban, s kérdegeti az embereket, a beszélgetések során rájön, hogy azért lehet a jóslat igaz, mert ő tudja, hogy nem tud semmit, míg a többiek, államférfiak, költők, kézművesek csak azt vélik, hogy tudnak valamit: „Mert valószínű ugyan, hogy egyikünk sem tud semmi szépet

⁸ <https://isten-az-egyetlen-remenyunk.blogspot.com/2023/10/megtisztitasunk-nagyon-fontos-bibliai.html>